

PLEKKEN

Als ik m'n huis verlaat en ik sla linksaf, dan kom ik eerst langs een kleine boekwinkel. Als men daar naar een boek vraagt, raken de vier of vijf (daar ben ik nog steeds niet achter) bejaarde dames geheel buiten zinnen. Ze lopen elkaar roepend en vragend voor de voeten, woelen in kasten en laden, zoeken zich, alle vier of vijf, een ongeluk. Nee, niet gevonden. Wat nu.

‘Zoudt u het betreffende boek voor me kunnen bestellen.’

Opnieuw. ‘O ja, o, waar is het opschrijfboek, waar is het boek nu toch, weet jij waar het boek is, ik heb geen pen.’ Hoe moet dat aflopen.

Een paar meter verder staat een hoekhuis, dat tot voor kort in de steigers stond. Gewoon, een huis. Kan gebeuren. Maar als je zo het een en ander leest en noteert, blijkt dat gewone huis wel toevallig het huis te zijn waar de Rote Kapelle in de oorlog een zender had. Van hen die niet weten wat de Rote Kapelle was, neem ik bij deze hartelijk afscheid.

Zo'n huis is *een plek*. Maandenlang loop je langs zo'n huis, best een aardig huis, hoor, en dan ineens is het een plek. Jammer.

Prachtig.

Ergens anders in Berlijn. Een grote hoop zand. Nou, wat is er met die grote hoop zand. O niets, maar op deze plek stond toevallig het statige gebouw van de Gestapo, dat wou ik alleen maar even zeggen. Nu loopt *de Muur* er vlak langs. En meteen achter de Muur, *driiben* dus, staat met gesloten ogen een nazibouwsel, een restant van het

Reichsluftfahrtministerium. In dat Gestapogebouw gingen mensen in en uit, functionarissen en anderszins, waarschijnlijk waren dat gewone mensen.

Berlijn is een onbekommerde stad die van geen wijken weet.

Kijk, hier, waar afval ligt en onkruid groeit, daar stond het fraaie gebouw van het Volksgerichtshof, waar nazirechter Roland Freisler de beklaagden afbekte en gretig ter dood veroordeelde. Hij kreeg aan het eind van de oorlog tijdens een bombardement een balk op z'n hersens, dood. Gerechtigheid.

Speurneuzen hebben uitgevonden dat hij vóór '33 ijverig communist was, ik weet niet meer waar, Kassel geloof ik, ik heb m'n enge archief niet bij de hand.

En in dit hotel zijn Dimitrov en z'n kornuiten gearresteerd, vanwege de Rijksdagbrand (27/28 feb. '33). Het Rijksdagbrandproces vond plaats in Leipzig, thans DDR. De rechtszaal is te bezichtigen, alles is gereconstrueerd. Daar zaten de rechters, daar zat de held Dimitrov, daar stond de dikke Göring te schelden, daar zat die en die. Aan Marinus wordt nauwelijks aandacht besteed. Hij was geen partijcommunist, dus een warhoofd, niet belangrijk.

Terug naar Berlijn. Een stad vol blinde muren. Ik kan niet half vertellen hoe mooi die blinde muren zijn.

Hier, die begroeide tramrails, die onder de Muur doorgaan, kwamen tien meter verder uit op de Potsdamer Platz, eens Europa's *verkehrsreichster* plein. Als je over de Muur heen kijkt zie je drüben de Potsdamer Platz van nu: een leeg veldje. Versperringen en konijnen. En die bobbel daar links in dat veldje, nou, daar was Hitlers bunker. Daar stond ook de Rijkskanselarij. Is nu een bobbel met gras.

Een stad vol valstrikken. Men waant zich.

Deze zwijgzame weg. Aan de ene kant loopt in de laagte een spoorbaantje, aan de andere kant staan naast wat volkstuintjes een paar oude bakstenen gebouwen met pseudobarokke gevel. Was heel vroeger een kazerne. Er zit nu een bouwfirma in.

De kelders van dit gebouw waren de voorlopers van de Duitse concentratiekampen. Na de Rijksdagbrand werden daar de politieke tegenstanders door de SA in elkaar geslagen. In de kelders. Je kunt, als je wilt, door de ramen naar binnen kijken. Je kunt er ook langs lopen, van niets weten, doen alsof er niets aan de hand is. Alsof het zomaar een gebouw is, geen plek.

En in deze straten, de Friedrichstraße en de Wilhelmstraße. Ja, deze straten, wat daar niet allemaal gebeurd is. 'Vroeger zeer gezellige straten, o meneer, overal orkestjes, soms alleen een harmonica, leuke winkels, o meneer, dat was daar zo gezellig.'

Nu is het er zo ongezellig dat het mooi is. De Muur staat haaks op beide straten en snijdt ze hevig doormidden. Er ontbreken nogal wat tanden aan deze straten en de rest is ook niet veel zaaks.

Enkele jaren geleden kreeg ik een merkwaardig boek in handen: *Berlin im Todeskampf 1945 (Französische Freiwillige der Waffen-SS als letzte Verteidiger der Reichskanzlei)*. De schrijver is een Fransman, Jean Mabire. Hij heeft grote bewondering voor de heren vrijwilligers. Een 'fout' boek dus, dat men niet behoort te lezen. Wie leest er nou zulke boeken. Ik dus. Ik wil het een en ander weten over de oorverdovende medemens.

Want wat blijkt? Dat Berlijn, hoofdstad van het Derde Rijk, tot de laatste minuut fanatiek verdedigd is door (vooral) een handjevol Franse vrijwilligers, driehonderd man. Er mochten ook Noren, Denen en Nederlanders meedoen, maar het waren voornamelijk Fransen. Deze meestal zeer jonge vrijwilligers moesten tot hun verbijstering vaststellen dat menige Duitse officier, met bijbehorend soldatenvolk, in kelder en bunker apathisch lag te wachten op de onvermijdelijke vijand. Ze wilden graag nog levend naar huis.

De Fransen niet, die vochten om elk huis, om elke kamer. Juist daar in de Friedrichstraße en Wilhelmstraße. Franse vrijwilligers die een dure eed hadden gezworen: *in Treue und Tapferkeit bis zum Tod*.

Een gril van de geschiedenis en weinig Berlijners hebben daar weet van.

De schrijver heeft gelukkig een paar overlevenden gesproken, hij vertelt in z'n boek hoe het met ze gaat. Dertig man hadden die laatste weken overleefd en zijn nu bijna veertig jaar ouder. Een van hen, hij mist een oog, is benedictijnermonnik geworden. Hij zegt veel te bidden voor z'n kameraden.

En op dit plein was 10 mei '33 de grote boekverbranding. In dit huis werkte Carl von Ossietzky, daar, in die stille straat, woonde Stauffenberg, en in dit geheimzinnige landhuis, dat met die zuilen, daar werd de Wannseekonferenz gehouden, een villa met heerlijk uitzicht over de Wannsee.

En zo ken ik nog vele, vele machteloze plekken en wat dan nog. Waarom zou ik ze allemaal opsommen. Voor ik het weet ben ik een onbetaalbare, maar jammerlijke gids.

Het is vreemd toeven in een stad vol mensen en muren met kogelgaten.

VAN DAMES EN DIEREN

In de Berlijnse dierentuin gaat het zonderling toe. In het aquarium zwemmen opvallend veel vissen rond met ontevreden mond, alsof er een staking broeit. Elders trekt een aap z'n onderlip een flink eind naar voren en gaat deze onderlip heel, heel lang bekijken. Een andere, grote aap daalt oververmoeid enige treden van het hem toegekende bouwsel af om een steentje te pakken, vervolgens klimt hij weer naar boven om het steentje met een verveeld gebaar tussen het publiek te werpen. Wat te denken van het slordig gedrapeerd slangengebroid. Van de nijlpaarden: een heet er Würstchen, de ander heet Plumps. Wat te denken en wat te doen.

Ook hier dus, in de Berliner Zoo, blijft tot mijn spijt de zin van de schepping uitermate onhelder. Maar gelukkig bezien de meeste bezoekers dit eigenaardige dierengedoe met een minder overspannen gemoed. Ze werpen een korte blik op het een of ander beest, zeggen *'die sieht ja toll aus'* en slenteren verder.

Een deel van het publiek bestaat uit oude en oudere dames. Hun mannen zijn gesneuveld of gewoon doodgegaan, hun kinderen en kleinkinderen hebben geen tijd voor ze, de jongeren staan nooit en te nimmer voor ze op in tram of bus, dus wenden ze zich vol overgave tot de dieren.

Een zwarte aap, een gorilla, leunt tegen de glazen wand van z'n kooi en staart zwaarmoedig voor zich uit. Daar komt een oude dame aan. 'O,' roept ze uit, 'maar je ziet er véél beter uit dan gisteren!'

De aap leeft op. De vrouw klapt, zonder geluid te maken, in haar

handen. De aap doet haar voorzichtig na, met alleen de vingertoppen tegen elkaar. Vervolgens toont ze de aap de inhoud van haar tasje ('kijk, een pakje sigaretten, een lippenstift, zie je wel, een zakdoekje, kijk maar'). De aap kijkt wel degelijk. Dan legt de vrouw beide handen plat tegen het glas, de aap legt zijn grote handen tegen haar handen.

'*Tschüß*, tot morgen,' zegt de vrouw en verdwijnt. Andere bezoekers doen haar na, leggen ook hun handen tegen het glas, maar de aap kijkt niet naar ze om. Hij speelt nu met stront.

Een andere gorilla, Knorke, een onvriendelijk iemand, zit de gorilla-vrouwtjes Gigi en Cocotte dwars. Hij loopt dreigend om ze heen en deelt af en toe een knal uit. De oude dames proberen Knorke, die ronduit een etter is, tot de orde te roepen. Ze doen dat met alle begrip voor het manswezen, mannen zijn lastige wezens, dat weten ze uit ervaring, maar ze moeten er nu eenmaal zijn. Daarom schelden ze Knorke niet uit, maar roepen hem toe: 'Wees toch voorzichtig, Knorke, pas op, Gigi, achter je, Knorke, waarom ben je toch kwaad, niet slaan, Knorke, wees nou lief.'

Knorke loert naar de roepende dames en ja, hij komt tot bedaren. 'Mooi,' zeggen de dames, 'lief.'

Inmiddels laat de gorillavrouw Gigi, die aan een balk bengelt, een grote, gele drol naar beneden vallen. De bejaarde vrouwen doen zonder een zweem van een lach het geluid van de vallende drol na. 'Patsch!' roepen ze. In dit verband en toch terzijde: gorilla's zijn vegetariërs.

Een andere lieveling van de dames is een omvangrijke zeeolifant, genaamd Bolle. Hij pleegt lang onder water te blijven. De dames roepen met zwakke stemmen: 'Bolle, kom toch naar boven!' Eindelijk verschijnt de kolos proestend boven water en gaat over de stenen rand hangen. De dames hebben veel met hem te bespreken of bootsen luid z'n snuiven na.

Een paar dagen later is er iets aan de hand. Bolle blijft z'n haringen niet. Z'n oppasser loopt hoofdschuddend weg. Bolle hangt opvallend lang over de rand van het bassin en snuift door één neusgat. Hij heeft

grote, bruine ogen en ziet er beminnelijk uit. Maar ook hier bedriegt de schijn: onderling zijn ze zeer onverdraagzaam. Jongen die bij ze in de buurt komen, geven ze meteen een oplazer, maar daar zit wat in.

‘Bolle, wat ben jij een luie donder,’ schreeuwt een man met een dochtertje op z’n schouders.

‘Hoe komt u daarbij,’ zegt een oude dame, ‘Bolle is niet lui, hoe kunt u dat zeggen, Bolle is oud, hij is al twaalf jaar. Bovendien is ie ziek.’

‘Bollechen!’ roept een andere vrouw en haar stem slaat over, ‘Bollechen, *bitte!*’

‘Ja, hij is ziek,’ vervolgt de dame, ‘hij heeft al vier dagen niet gegeten. O, als ie maar niet doodgaat, onze Bolle.’

De volgende dag lees ik in de U-Bahn in een ochtendblad dat Bolle aan een darmkwaal is overleden. Het blad schetst in een uitgebreide necrologie Bolles verdienstelijke levenswandel. Ik vind het een treurig bericht, want hij had aardige ogen.

Enkele weken geleden is er een nieuw wonder geschied. Er zijn twee ontroerende lummels in de Berliner Zoo komen wonen: twee pandaberen (*Ailuropoda Melanoleuca*). De pandaman heet Bao Bao (in het Duits *Schätzchen*), de pandavrouw heet Tian Tian (*Himmelchen*). Een geschenk van China aan de Bondsrepubliek.

Wat zijn pandaberen. Pandaberen zijn toverbeesten met oren, dat is duidelijk, maar niet genoeg. De grote panda is een uitstervend dier, dat in het wild alleen in de regenwouden van Zuidwest-China leeft. De biologen denken dat er nog zo’n kleine duizend panda’s zijn. Meer niet. Jammer.

De panda houdt niet van lawaai, hij slaapt veel, hij is een *Einzelgänger* en hij eet zittend, voornamelijk bamboe. Omdat bamboe weinig calorieën bevat, moet hij veel bamboe eten, erg veel: vier kilo per dag. Daarnaast krijgen ze ’s morgens en ’s middags twee liter brij van rijst, maïs en sojabonen, groente, suiker, zout, een ei en vitaminen. Vinden ze lekker.

En hoe zit het met het liefdeleven van de panda. Het liefdeleven van

de panda is onrustbarend miniem. Men plant zich niet of nauwelijks voort. Men is lui. Men is kuis.

Onlangs is er, na tijdroevende, diplomatieke onderhandelingen, een pandavrouw uit Londen bij een pandaman uit Moskou gebracht. De man gedroeg zich wekenlang als een verlegen schooljongen, kreeg toen ineens de geest en nam een grote sprong. Maar onmiddellijk gaf het vrouwtje hem een rammert op z'n neus. Ze is na twee maanden weer teruggebracht, ze reisde eersteklas en at, behalve bamboe, melkchocolade van zeer verfijnde kwaliteit. Ze maakte een tevreden indruk.

Ik ben beide Berlijnse pandaberen gaan bezichtigen. Ze slapen. Inderdaad, ze zien er zeer innemend uit, deze lui. Ik vraag me af wie zoiets aardigs ontworpen heeft en ik kan een melige glimlach niet onderdrukken.

En daar staan ze weer, de oude dames, met hun neus tegen het glas gedrukt. Ze kennen elkaar niet, maar ze zijn druk in gesprek, als vriendinnen. Ze wachten. Urenlang wachten ze tot een van de slapende panda's zich beweegt. Hij rekt zich uit en kijkt door z'n zwarte ooglappen naar het publiek. Dan gebeurt er iets vreemds.

De vrouwen roepen met hoge stemmetjes 'Ooooohh!' en beginnen met z'n allen te wuiven. Maar de panda is slechts gaan verliggen en slaapt verder, als steeds met een armpje over z'n hoofd. De vrouwen blijven wachten op een volgend teken van leven, urenlang. Hun door onaangename levenservaringen verstrakte gezichten ontspannen zich, hun trekken krijgen iets liefdevols, iets devoots bijna. Vrouwen kunnen zo mooi zijn, maar dat is bekend.

Ze praten niet *over* de panda's, maar *tegen* de panda's. Ze zeggen niet: 'Wat is ie lief,' of 'Wat is ie lui', maar: 'Wat ben *je* lief' of 'Wat ben *je* lui'. De andere dames stemmen dan in. Ze tutoyeren beide beren en dat is goed.

Een jongeman met Aziatisch uiterlijk komt ook een kijkje nemen. 'O,' zegt een van de dames, 'een landgenoot van de beren.' De jongeman tikt zachtjes tegen de glazen wand om de aandacht van beide lieden te trekken. De dames steken de hoofden bij elkaar en fluis-

teren: 'Ach, hij zoekt contact. Leuk, hè.'

De panda's slapen. De dames wachten. 'O, konden we ze maar even strelen. Zouden ze *weich* zijn,' vraagt er een verlegen. 'O,' roept een ander uit, '*wunderbar weich!*'

Ik raak in gesprek met een oppasser. 'Eenzaamheid, *mein Lieber,*' zegt hij, 'allemaal eenzaamheid. Die vrouwen zijn hier de hele dag, vooral 's zomers. Ze raken dik bevriend met de dieren. Heeft u ze zien wuiven tegen de panda's? Zo stonden ze vroeger te wuiven naar Hitler.'

Ik vraag hem wat hij gedaan heeft in de oorlog, want hij heeft de leeftijd.

'Ik heb niet gewuifd,' zegt hij, 'maar ik heb gemarcheerd voor Hitler, dat is nog veel stommer.'

DE KELNER

De gevel van het huis maakt niet zo'n indruk, maar dat zegt niets. Die kan na de bombardementen dichtgesmeerd zijn, geen tijd voor versieringen meer. Ik weet wel beter hoe het er binnen uit kan zien.

Behoedzaam betreed ik de eens zo elegante, maar nu toch ook nog indrukwekkende hal en zie deuren die, naar het lijkt, zichzelf gesloten hebben. Ze doen tenminste nogal afwerend. De verlichting is schaars, maar ik neem toch pilaren waar. Er komt een hond de trap af, hij heeft buiten iets te doen. Ik open de forse buitendeur voor hem. Misschien zie ik je later nog.

Ik hoor het sonore gonzen van vele stemmen en ik begrijp dat ik daar moet zijn. Men spreekt, men lacht ook even. Ik beklim de fiere trap en daar ben ik. Een beschaafde bijeenkomst, een gezellig samenzijn, een party. Een hoofse ontvangst. Helverlichte, weelderige vertrekken. Aan de wanden eigentijdse kunstwerken, die steeds weer door de vertwijfelde schaduwen van de bezoekers betast worden. Dat mag.

Ik geef niet veel om zulke groeperingen, maar een kleine afleiding is erg nodig. Dus gaf ik bij uitzondering gehoor aan een invitatie, maar ook om nog iets anders. Ik wilde het huis zien. Het adres kwam me bekend voor. Giesebrechtstraße, een zijstraat van de Kurfürstendamm.

Ja, in het huis ernaast was het befaamde nazibordeel Salon Kitty. Daar ontvingen deftige dames nog deftiger heren, diplomaten uit vele landen. De dames waren door een uitvoerige opleiding in staat